totam per te legas, tam est sententiis ornata & abundans. Quamquam adeo trita res atque confessa est, experimentoque comprobata, ut nullum fretum aut Euripum tot motus, tam varias habere putandum sit agitationes fluctuum, quantas perturbationes & quantos æstus habet hominum vita. *Qui conturbat domum suam, possidet ventos* a, *conturbat suam qui sectatur avaritiam* b, vel familiam vexando, aut, ut ipse vexatus, vexatus ab aliis. Conturbationem avari continent verba consequentia; *Turbavit seipsum* Christus c, at non frustra & vane, sed magna gravique de causa lacrymas etiam fundens d.

a Prov. 11.29 b cap. 15.27. c Jo. 11.33. d Ibid. 35. & Luc. 19.41 & Heb. 5.7.

Thesaurizat & ignorat cui congregabit ea.) Primum verbum respondet Hebræo יצבור *titsbor*, futuri temporis, quod valet *congerere* & *coacervare*, cumulos & acervos facere pro ultimo, Græco, συνάξει, Aquila & Theodotio posuerunt συλλέξει, *colliget*; τίς συλλέξει, *quis colliget?* Diserta oratio cui similem aliquoties in Ecclesiastæ libro tractavimus e Comptura hac de re extaat citata Chrysostomi homilia & in 2. ad popul. Antioch. & apud Augustinum, tum hic tum sermone de Septuages. & apud Ambrosium, de officiis f. Docent, nihil dementius, nihil infelicius casso isto labore, quum vita sit brevis, thesaurus durans, conturbari, thesaurizare, cogitare, laborare, curis invigilare, per diem vexari laboribus, per noctem agitari timoribus, ut sacellus impleatur nummis, animam febricitare curis, tot damna, pericula, mortes obire, ut accedat aurum, perdere fidem, ut foris vestiaris, intus expoliari, quum nec tibi morituro, nec morituris quoque filiis thesaurizare possis: ipsique filii forsan perdituri sint luxuria quod congregasti avaritia: fieri etiam possit, ut nec filiis quamvis bonis, sed morituri tamen, verum etiam dum vivis, furi, latroni, prædoni thesaurizes post mortem non filiis, non necessariis, non amicis, sed inimicis, hostibus, persecutoribus, ignotis, peregrinis. Ambrosius in negotiatores præcipue declamat.

e maxime c.2.18.19.& 48.c.6.2. f Lib.1.c.49. Avaritia mala.

Davidem Chrysostomus g ait, hæc motum ab iis quæ ei consueverant scripsisse, quum vidisset quod minime vel cogitasset, tot aggestas opes, ac regiam ipsam à filio adeo violente impieque occupatas. *O insana vanitas*, ait hoc loco Augustinus, *beatus est Dominus spes ejus, & non respexit ad vanitates & insanias mendaces*. h Quæritur vero se avari, dum sic loquitur, judicio delirare videri, & anicularia loqui verba: non novum, quoniam & Chistum de eleemosyna disputantem deridebant avari Pharisæi i: Christus vero *stultum* appellavit qui multa paraverat, nesciens cujus futura post mortem essent k; suasit demum ut thesaurizaremus *in cœlo* l: etiam in terra non desunt thesauri ei qui cœlo illos infert per pauperes quibus erogat. Exemplum illustre in Tiberio Constantino, de quo Turonensis m, & Paulus Diaconus n. *Ibi cor ubi thesaurus.* Quod ita esse compertum est ætate Antonii Patavini o, qui sermonem habens in avari divitis funere, ex area ubi p divino jussu erat, ad concionem adduci præcepit. Ignoras cui thesaurizes si te inclinans ad hæc infima & terrena, thesaurizas tibi terram, ignorans an congreges tineæ demolienti, furi effodienti, hosti diripienti, igni devoranti, ut scribit Bernardus q. Cicero r nihil stultius affirmavit, quam equos, famulos, vestem egregiam, vasa pretiosa parare, amicos non parare, optimam & pulcherrimam vitæ quasi supellectilem. Cetera namque qui parant, cui parent nescire, nec cujus caussa laborent; ejus enim esse istorum quidque qui vincat viribus. Conficiendus Thesaurus ex rebus pretiosis, raris, quæ diu valeant asservari, & loco exiguo contineri, ut docet Philippus Greveus s, facta collatione inter spiritualia seu divina dona, & res alias externas. Propterea thesaurizas bona ista externa, ut Augustinus t dicit quia fortitudo te tua deseruit, per quam Deum habens, rei nullius egeres: idcirco nescis cui congreges ea; quia *lumen oculorum* tuorum non est tecum u, nec vides, *animam hac a te nocte* repeti posse. * Stultissimus es thesauros si malis quam mentem, quos possidere nisi per eam non queas; quodammodo puer infans quamvis ditissimus natus quum sit Dominus omnium quæ jure sunt ejus, nihil possidet, mente sopita.

g Hom. 1. h Psal. 39.5 i Luc. 15.14. k cap. 12.20. l Mat. 6.20. m 5. hist. Fran. c.5. n 3. de gestis Longob. c.5. o in vita. p Mat. 6.21 q Ser. 8 Cent. o. in r in Lælio. s Serm. 83. t 14. de Trin cap. 14. u Ps. 37.11. * Luc. 12.20 Stultum est thesauros malle quam mentem: quos nisi per eam posside re non que.

A *Vers. 8.*) Et nunc quæ est expectatio mea? nonne Dominus? & substantia mea apud te est.

QUUM sint res meæ in adeo miserabili statu, & quivis homo, ac quæcumque moliatur, plena vanitatis; vita quoque quum tam brevis: quid frustra spem cogitemve thesauros, vel alia humana subsidia, & non potius solum Deum? Tu ergo solus es o Deus, in quo spem omnem loco, totum esse ac subsistere, quidquid sum, quidquid valeo, quidquid habeo, apud te depono, tibique commendo; ex te uno pendeo, in te, ac à te subsisto, nullum aliud malis meis remedium quam te volo.

Et nunc quæ est expectatio mea?) Hieronymus, *nunc ergo quid expecto?* eodem pacto Symmachus, excepto, B quod non habet particulam illativam, sed sicut Septuginta, καὶ νῦν, & nunc, καὶ νῦν τί προσδεχῶ; nomen autem, *Domine*, Κύριε, in vocativo jungi potest isti orationis membro, apud Symmachum & Hieronymum; sicut multi faciunt, aut necti cum principio sequentis, ut aliis placet. Utrumvis perinde fere est. Solum differentia est quod priore modo secum disquirit propheta, tum respondet convertens se ad Deum; posteriore continuatus sermo est cum Deo. Accentus Hebræus *athnach* constituit Dei nomen in fine primi membri. In Psalmo II. x *& nunc reges intelligite*, &c. ostendimus particulas istas, *& nunc*, habere vim inferendi & concludendi. Psalm. CXXIII. y *Prius quam humiliarer, ego deliqui; propterea eloquium tuum custodivi*, Hebraice est, ועתה *vebba thath*, vertitque Hieronymus, *Nunc autem*, quod etiam est, *& nunc*. Posset propriam quoque notionem temporis adverbum retinere: ut significetur correctio veterum studiorum vanorum, vel conturbationis, quemadmodum Cajetanus observavit. *Expectatio*, ὑπομονή, spem significat, qua quod futurum est, cum patientia expectatur. *Si moram fecerit, expecta eum* z. Alios legere, *præstolatio mea*, hoc loco testis Hugo Cardinalis. Verbum קכותי *kiuuithi* ardentem denotat spem, ut alias docuit: ipsamet expectari dicitur, tametsi pro spei objecto sumi tum possit a.

x vers. 10. y vers. 67. z Hab. 2.3.

Nonne Dominus.) Quasi diceret, *Quæ est enim fortitudo* b *mea, ut sustineam, aut quis finis meus* (dixerat David prius c. *Notum fac mihi finem meum*) *ut patienter agam*, &c. *Ecce non est auxilium mihi in me, & necessarii quoque mei recesserunt à me*. Emphasim habet interrogatio *nonne Dominus?* nec minorem tamen vim continet forma Hebraice lectionis, de qua ante dixi, *Nunc ergo quid expecto Domine?* Christum esse patien- C tiam nostram, Origenes d hoc loco & alibi docet: idem est, expectatio ac spe nostra, omniumque Gentium e. Expectabatur ab omnibus, ut doctor f, ut redemptor g, ut liberator à limbo h: ut *liberator à carcere peccatorum*, i ut illuminator cordium: k ut protector contra hostes l: ut remunerator. Hoc Hugo Cardin. notat vel Alensis, atque his quasi septem expectationibus respondere Antiphonas, quæ ante natalem diem Domini solemniter canuntur inchoanturque ab (O) quod etiam Hispani vocant festum (O) & expectationis partus.

a 2. Mac. 7. 14. Act. 24. 15. Gal. 5.5. Tit. 2.13. b Job. 6.11.13 c vers. 11. d Tom. 19. in Joan. e Gen. 49.10 f Ose. 10.12. Joel. 2.23. g Ps. 110. 9. h Zach. 9.11 i Th. 3.55.56 57. Is. 42.7. k Ps. 111. 4. Isa. 9.2. l Isa. 19.20. Septem expectationes in adventu Domini.

Et substantia mea apud te est.) Hieronymus, *præstolatio mea tu es*, Psalterium Ambrosianum, *substantia mea ante te est*: ita quoque Ambrosius, Cassiodorus, Augustinus: qui addit, *semper*. Psalterium Romanum, *& substantia mea tamquam nihilum ante te*. Hoc, *tamquam nihil*, repetitum videtur ex versu 6. efficitque bonum sensum, ideoque expectatio spesque Do- D mine, es, quoniam substantia mea (in ea significatione quæ ibi declarata est) nihil est, ò Domine, ante te, nihil per me valeo, nullæ vires meæ. Juxta editionem nostram *substantia apud Deum*, vel, *ante illum*, vel, *ab illo* dicitur esse) quidam enim codices habent παρὰ σοί, alii, παρὰ σοὶ) quia tota pendet ab ipso & quod modo dicebamus, per seipsum, nihil est, secundum comparationem ad Deum ac secundum æstimationem ipsius. Usi sunt LXX. Interpretes eadem voce ὑπόστασις, pro qua Symmachus usurpat ἀναμονή, Aquila καραδοκία. quæ significant *spem* & *expectationem*. Hos imitatus est Hieronymus usurpans *præstolationem*. & ista omnia importat nomen Hebræum cum affixo תוחלתי *thochalthi*.

Voluerunt LXX. significare in spe divina collocatam esse ὑπόστασιν, & substantiam nostram Deum esse *firmamen-*

mentum nostrum a *in illo nos vivere, moveri & esse* b. Vocat id hoc loco Apollinarius βιότοιο φυσίζωον ἔρμα, *vitæ vitale firmamentum*. Spei Paulus c videtur tribuere rationem substantiæ, sed quam à fide accipiat, & in qua sustentetur, & per quam speratæ res, quamvis nondum adsint, jam subsistere ac præsentes esse videantur, atq; possideri à regeneratis in spem vivam; dum fidem definit *substantiam sperandarum rerum*, ὑπόστασιν τῶν ἐλπιζομένων, quod aliqui d legunt *sperantium*. Quo spectat sententia trita quod *justus ex fide vivit*. Si substantiam præterea cum Valentia & aliis: atque ὑπόστασιν accipere placeat pro *facultatibus opibusque*, ut alibi ostendi sumi posse e Latinum nomen & aliud Græcum οὐσία aut ὕπαρξις aut τὰ ὄντα & τὰ ὑπάρχοντα, denotabitur thesaurizatio non inanis illa & vana, de qua proxime ante actum, sed solida, & vere locuples, quia *in Deum* f *dives* qui sperat in eo. At non legi alium auctorem qui sic ὑπόστασιν accipiat. Idem Apostolus *substantiæ* vocabulum aliquoties alias usurpat juxta precedentem notionem pro sustentamento ac firmamento, *ne quum venerint Macedones* g, inquit, *mecum, & quum invenerint vos imparatos, erubescamus nos* (*ne dicam vos ipsi*) B *in hac substantia gloriæ*: Item h *ut & ego modicum quid glorier in hac substantia gloriæ*, hoc est, in hac re quæ gloriam sive gloriationem meam sustentat, meq; confidentem reddit, ita ut cadam, egoq; veluti concidam animo si illa tollatur. Hac de caussa spes ab eodem nominatur i *anchora animæ firma & tuta*. Rursus de fide loquens, ait k. *Participes enim Christi effecti sumus, si tamen initium substantiæ ejus usq; in finem firmum retineamus*, idest, fidem quæ est spiritualis nostræ principium subsistentiæ. Nec porro desunt qui Ps. LXVIII. l *Infixus sum in limo profundi, & non est substantia*, ὑπόστασις, interpretentur de solido fundamento cui hærere ac niti posset: Item in LXXXVIII. m. *Memorare quæ mea substantia*, Symmachus, σύστασις.

a Ps. 17.3 b Act. 17.27 c Heb. 11.1 d Aug. tr. 14 in Joan. 2. de pecca. mer. c. 32. & favet Dionys. c.7 de divinis nominibus, e Act. 2.45 f Luc. 12.21 g 2. Cor. 9.4 h c. 11. 17 i Heb. 6.19 k cap. 3.14 l vers. 3 m vers. 48

Augustinus, Ruffinus, Hieron. Thomas, & alii Latini, nec non fere Græci, ad priores memoratos thesauros alludi volunt per antithesim, vel etiam ad substantiam quam pixerat tamquam nihilum esse ante Deum: apud Deum *habere nos meliorem & permanentem substantiam* n, thesauros non deficientes *in cælo* o, sub- C stantiam ipsam animæ sine Deo nihil esse; in ipso *vitam* esse *ac lumen* p, tueri vitam nos non posse ope ulla humana: dona spiritualia, substantialia censere, comparata cum externis: qui distribuat propter Deum cuncta quæ habet, aut ea, quæ retinet, in amorem ipsius expendit, & nihil omnino præter illum concupiscit, habere apud eumdem substantiam suam q. Didymus, præter substantiam hypostasimque proprie sumptam, quam ait à Deo esse, docet quoq; intelligi posse patientiam, qua sustinemus, ac veluti subsistamus firmiter adversis. Idem dicit Cyrillus, ad Christi patientiam in passione accommodans. Ambros. *animæ substantiam* ante Deum esse interpretatur, quia non impugnaret eam adversarius, nisi potestatem accepisset à Domino: quia quod fecit & tuetur: & Angelum constituit *in circuitu* r nostro, ne quis noceat, & ille non discedit nisi jussu Dei, ut suus athleta decertet.

Hinc præterea Chrysost. s eruit salutare monitum, ut quilibet ministrum se putet Dei in his quæ accipit, sciens se non esse suum t sed Dei; tum ratione creatio- D nis, tum ratione fidei, nec animam nec pecunias suas esse, sed communicandas has cum conservis. Citat B. Thomas glossam declarantem mystice verba hæc, *substantia mea apud te est*, hoc est, tu Christe sumes de mea carne: quia factus es ex semine David secundum carnem u. Cassiodorus explicat de bonæ conscientiæ possessione ante Deum judicem: sic *participes Christi effecti sumus*, & nostra, sicut jam illius, resurget substantia, si initium substantiæ ejus, idest, fidei, firmum usque in finem teneamus x, cum aliis ad salutem requisitis.

n Heb. 10.34 o Mat. 6.20 p Joan. 1.4 q Ruffin. r Ps. 33.8 s Hom. 10 in 1. ad Cor. 4 Chris. salutare monitum ex hoc loco. t 1. Cor. 6.19 u Rom. 1.3 x Heb. 3.6

A *Vers. 9.*) Ab omnibus iniquitatibus meis erue me: opprobrium insipienti dedisti me.

UT non sine fructu sit spes ac inanis, & ut non frustra abs te pendeat substantia mea, quidquid sum, quidquid possum, quidquid ago: utq; misericordiam tuam magnam experiar, & curam quam expecto & expeto; quæso te meis me à peccatis ut liberes, quæ meorum sunt caussa calamitatum. Propter istas calamitates, simulque ob peccata ludibrio habeor ab inimicis, qui, qua sunt stultitia, ignorant judicia tua, & quæ permissu tuo accidunt, deteriorem in partem accipiunt. Talis, ut Basilius, Chrysost. y, Cyrillus, Theodoretus, Euthymius, Nicephorus notat, irrisor atq; convitiator Prophetæ nostri, Semei.

y Hom. 1

Ab omnibus iniquitatibus meis erue me.) Trevetus notat ex Psalt. Hieron. *ab omnibus meis libera me*, exponitque de illis quibus erraverit à via legis & mandatorum Similis Ps. XXIV. z sententia, *Dimitte universa delicta* B *mea*: Item Psal L. a. *Omnes iniquitates meas dele* & in CII. b. *Qui propitiabitur omnibus iniquitatibus meis*: & apud Ezechiel. c *Mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris*: in Ps. CXXIX. d *Ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus ejus*. Erui vult ab omnibus iniquitatibus gravibus jam commissis, vel certe à reatibus & penis, quas fortassis adhuc post remissionem culparum debebat: vel à relapsu in easdem aliasque, vel ut levia omnia peccata cum reatibus condonarentur, & auxilium concederentur eadem vitandi. Nam licet omnia venialia peccata vitari absque extraordinario gratiæ auxilio non valeant, possitque justus quivis & humiliter & vere quotidie precari *dimitti* e; *sibi debita*, nihilominus, pro vitatione omnium talium peccatorum, recte imploratur gratia Dei, non quod totus cumulus omniaq; prorsus possint, sed quia singula, quæ nisi possent, peccata non essent. Et hic omitto sicut Ps. illo XXIV. Scholasticam quæstionem, Possitne de absoluta Dei potentia unum remitti mortale peccatum sine alio. Hoc loco caute Origenes legendus quum scribit, secundum pœnitentiam conversionisque mensuram, remissionis De- C um moderari quantitatem: Et si quis omnes justitias impleverit, omnes abluere iniquitates; qui pauca vel partem justitiæ operetur, partem aliquam iniquitatum resolvere: qui perfectam pro omnibus malis & integram pœnitentiam gesserit, ita ut purum cor offerat Deo, diluere omnem labem peccatorum: qui ex parte penitet, ex parte quoque mereri absolutionem. Deum quosdam eripere ab omnibus iniquitatibus, aliquos ab aliquibus. Davidem, quod confidat egisse se ex quibus dignum esset ab omnibus iniquitatibus eripi, propterea dicere audacter, *Ab omnibus iniquitatibus meis eripe me; opprobrium insipienti dedisti me*; hoc est, ut ego Origenem intelligo, alioqui essem opprobrium Diabolo: quod confido non fore, deletis omnibus iniquitatibus meis. In hac Origenis doctrina cavendum ne putes nunc re ipsa dimidiatam quibusdam concedi remissionem peccatorum mortalium, & aliquorum vel unius dumtaxat, non simul omnium. Nec fieri quidem ullo modo posse senserunt nonnulli. Lege Suar. nostrum f. Posset utcumq; Origenes exponi de reatu penæ tem- D poralis, ac finitæ, qui post remissionem sæpius manet, si non fuerit adeo perfecta pœnitentis contritio post baptismum (Baptismi enim privilegium est ut omnem penitus tollat) & pro varia dispositione magis minusque diminuitur. Idem auctor g alibi tradit, pœnitentiam post baptismum applicari, non ut regenerationem, quæ convenit Baptismo, sed ut medicinam, quæ sanet quidem, sed non omnem tollat cicatricem, sive pœnam. Nihilominus potest contritio esse tanta, ut nullius remaneat reatus.

z vers. 18 a vers. 11 b vers. 3 c cap. 36.25 d vers. ult. e Mat. 6.12 Cautio adhibenda in lectione Origenis hoc loco. f 3. p. tom. 6 d. 10. sect. 1 g Hom. 8 pœnitentia post baptismum ut applicatur.

Opprobrium insipienti dedisti me.) Hieron. *opprobrium stulto ne ponas me*, alii in genitivo, *opprobrium stulti ne ponas me*, si esset duplex sensus juxta Hebræam editionem; ne exponas me ludibrium vano ac stolido homini, ne me involvas eodem probro cui est addictus impius, quod esset, si, ut iste, providentiam tuam negarem, aut de illa conquerer. Fortassis pro negatione אל *al*, erat אל *el*, nomen Dei: *opprobrium insipienti Deus dedisti*, vel, *posuisti me*. Ita quidem Riccardus Canomanus, sed nulla editio habet nomen Dei. Vox נבל *naual*, aliave syno-

nonyma, & insipientis ac stulti, de talibus dicitur, qui subinde aut loquuturi de Deo impiè ac de rebus ejus vel his contra ipsum abutuntur. *Dixit insipiens* a *in corde suo non est Deus; inimicus* b *improperavit Domino, & populus insipiens incitavit nomen tuum. Vir* c *insipiens non cognoscet, & stultus non intelliget hæc; simul* d *insipiens & stultus peribunt; quasi* e *una de stultis mulieribus locuta es; obscuratum* f *est insipiens cor eorum, popule* g *stulte & insipiens; in gente stulta irritabo illos.* Intelligit David præsertim Semei & in genere etiam alio: quemadmodum antea illis verbis *h*, *quum consisteret peccator adversum me*: & sub sua persona comprehendit piè vivere volentes aliorum expositos irrisionibus, *i* probris, calumniis, tum verò capitalissimi hostias Diaboli, (ut etiam notant Euthymius, Ambros. Origenes) qui juxta etymon vocabuli hujus calumniator, irrisor, & accusator est, Trevetus idololatram designari vult, petitq; ne permittatur dominari & opprimere. Notant Hesychius & Chrys. dictum, *opprobrium insipienti dedisti me*, non autem *dedisti mihi*, quia quum peccata omnia sunt remissa, exprobrat inimico diabolo qui malis ejus prius gaudebat. Eusebius accipiendo verba deprecativè, ut sunt in Hebræo textu אלתשמני *al thessimeni* sicq; Hieron. reddidit, ut monui, ac præterea Symmachus, ἐπονείδιστον ἄφρονι μὴ σκέψῃς με, *vituperandum maximè insipienti ne destinaveris me*, ut Aquila, ὄνειδος ἀπορρέοντι μὴ θῇς με, *opprobrium defluenti* (hæc est etymologia nominis נבל *naual*, à נבל *naual*, verbo, quod significat, *decidere, deffluere*, languere, marcescere, &c.) *ne ponas me*: & V editio ὄνειδος ἄφρονι μὴ δῷς με, *opprobrium insipienti ne dederis me*: Eusebius inquam secutus interpretationem istam, admonet, insipienti peccatorem à Domino tradi probris afficiendum, ut ejusmodi afflictionibus vehementiorem delictorum pœnitentiam agat: ne autem illud sibi contigeret Davidem orasse, quia ea omnia à se ipso faceret quæ grata Deo futura essent. Hoc postremum antea retuli dictum ab Origene.

Parùm refert dicamus precari Davidem vel commemorare quid acciderit, ut concitet magis in se misericordiam Dei; sed Origenes, ut ibi dicebam, si usus est edit. LXX. in hoc loco, intellexit *opprobrium insipienti dedisti me*, hoc est, nihil propriùs est quàm ut id sit, & esset, nisi me ad omnium iniquitatum impetrandam veniam comparassem, quæ supplex posco, & impetraturum spero, sicq; opprobrium evasurum quo exciperet ab insipiente tum homine, tum diabolo. Simplicior sensus est de re jam secuta & facta, deq; deprecatione veniæ, ne porrò pergat idem opprobrii malum. Magis David eam consuetudinem habet, ait, Ambros. ut sua magis opprobria & peccata fateatur, ut de peccatis suis erubescat & opprobriis, qui scit in confessione esse veniam, & in peccati sui condemnatione justitiam: sequenti quoq; versu, *obmutui*, &c. Hortatur autem ut Mosis exemplo præ oculis habentis & intuentis futurum Christum, suspiciamus opprobrium crucis Christi, & Ægypti *i*, hoc est, mundi totius thesauris regalibus bonisq; omnibus præferamus. *Si exprobramini in nomine Christi*, inquit Petrus *K*, *beati eritis, quoniam quod est honoris, gloriæ & virtutis Dei, & qui est ejus spiritus, super vos requiescit*.

Porrò ad Christum transferri locus totus hic potest, cum Procopio *l*, potissimùm in passione, tot audientem convitia, calumniasq; tantas, patientia quæ sequentibus hìc quoq; verbis exprimitur. Theophylactus *m* quoq; milites qui Christum irridebant ac deludebant, insipientes appellat, hunc ad id usurpans locum. Nec dubium quin reprobi pœnæ pars magna in judicio futura sit exprobratio diaboli, proferentis velut ex scripto ut Origenes notat, crimina illius, ac dicentis. Ecce hic Christianus dicebatur, & signo Christi signabatur in fronte, meas autem voluntates gerebat in corde; ecce iste qui mihi & operibus meis renuntiavit in baptismo, meis rursus operibus se inseruit, meisq; legibus paruit.

Vers. 10.] Obmutui, & non aperui os meum: quoniam tu fecisti.

AD opprobrium insipientis, convitium, calumniam, irrisionem, injuriosum verbum, nullum respondi verbum, muto similis & elingui, & cui os esset planè clausum, non excusavi, non regressi maledicta: deniq; obticui, ac patienter tuli. Patientiæ verò mihi caussa una, scire te, qui nihil aut velle aut agere injustè soles, potesve, permisisse ac tantum non jussisse ut maledicerent inimici, tum videlic. ad pœnam, tum ad exercitium virtutis. Ac tametsi nulla suppeteret mihi ratio alia, maxima ratio nihil providentiam tuam fugere aut fallere posse, cuncta nutu tuo administrari, nos tibi nostraq; cuncta perspecta & in cura tua esse. Qui hæc legit, animo mox recurrit ad historiam Regum *n*, in qua est, Davidem Abisai respondisse, indignanti contra Semei maledictum *o*, *Quid mihi & vobis est filii Sarujæ? dimitte eum ut maledicat, Dominus enim præcepit ei ut malediceret David: & quis est qui audeat dicere quare sic fecerit*, &c. *dimitte eum ut maledicat juxta præceptum Domini* s item, *cur efficimini* p *mihi hodie in Satam?* Non credebat David, Deum directè ac per se id præcepisse, quod Abulensis *q* non censet improbabile, sed quòd uteretur malo ac jam parato Semei animo ad maledicendum, sicut & Absalonis, quem etiam dicitur contra eum suscitasse *r*.

Nemo autem non videt quàm ista melius Christo congruant; de quo & Procopius *f* explicat velut simillima his quæ traduntur ab Isaia, *t*, c 53. & in Evangeliis. Deus ipse omne malum quod esset in civitate, fecisse se dixit, Amos 3 *u*. Et ne hostes superbiendo dicerent esse non Deum fecisse, propterea distulisse *x* severiorem populi sui punitionem. Quando Christus Patri dixit *y*, *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu*: & Pilato *z*, *Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper*. Idem est ac si dixisset, *obmutui, & non aperui os meum*. & hæc patior, quia tuò Pater fecisti, quia Pater meus fecit. Tales voces *a* Heli Sacerdotis, *Dominus est, quod bonum est in oculis suis faciat*, & Judæi *b* Machabæi, *sicut fuerit voluntas in cœlo sic fiat*; Ezechias præterea *c* canebat, *Quid dicam, aut quid respondebit mihi quum ipse fecerit?* (quamvis legant alii, *ipse fecerim*) quasi diceret ut explicat Hieron. *d*; *Quid dicam quidve caussabor contra factorem meum, aut quid respondebit qui fecit ipse quod voluit?*, sustinenda ergo sunt quæcumque decreverit. Gregorius *e* autem docens universè, quod flagellatus homo, considerans, quia illo major est Deus, *f* in omne quod patitur, ejus judicio se postponit, cui se minorem esse non dubitat, & quod à meliore patiatur, justum credit, etiamsi ejusdem justitiæ caussa ignorabat. Subdit de Davide istis ejus recitatis verbis, quòd quum percussionis pondere in excelsum vocis erumpere cogeretur, illa protulit ad considerationem conditionis suæ se recolligens. Pensavit enim, ait, conditionis suæ ordinem, & justitiam percussionis invenit: quia qui benignè eum qui non erat, condidit, eum profectò qui erat non nisi justè percussit. Similis habetur versu 3. sententia, & priore Psalm. v. xiv.

Quoniam tu fecisti.) In editione LXX. Syntaxis est, ὅτι σὺ ἐποίησας, *Quoniam tu fecisti me*, atque etiam ita ponitur in Psalterio Arabico & Æthiopico. Eodem pacto declarantur ab Apollinario.

Ἔτλην κωφὸς ἄναυδος ἐπεὶ σύ με τοῖον ἔτευξας:
Sustinui surdus sine voce, quoniam tu me talem fecisti.

Eadem lectione utitur Chrisost. & Cyrillus, declarans, *fecisti me & psalmasti*, & tamquam opifex insitam humane naturæ imbecillitatem perspectam habes. Postremò, de Latinis Ambros. eamdem sequitur lectionem, & innuit paullò antè citatus Gregorius. Trevetus explicans præcedentis versus silentium, quòd non redarguerit David idololatriam insipientis, caussam docet reddi, *quoniam tu fecisti*, hoc est, illum errorem sufficienter sine me redarguisti. Violenta sanè expositio. Nec placet Hugo Cardin. & Thomas, *quoniam tu fecisti*, ut obmutescerem nec aperirem os, & dono gratiæ tuæ patiens essem; nec Bruno Carthusianus, & alter Herbipolensis, *quoniam tu fecisti* jam me perfectum & purgatum per ipsas plagas.

a Ps. 13.2 b Ps. 52.2 c Ps. 73.18 d Ps. 91.7 e Ps. 48.11 f Job 2.10 g Rom. 1.21 h Deu. 32.6 21. Rom. 10.19 i vers. 2 Hesychii & Chrysost. observatio. l Heb. 11.26 k 1. 4.14 m in c. 53. Is. n in c. 27 Matth. Reproborũ pœnæ pars magna in judicio. o 2. Reg. 16.5 & seq. p vers. 10.11 q Cap. 19.22 r in 2. Reg. 16. q. 11 f 2. Reg. 12.11 t in c. 53. Is. u vers. 7. x vers. 6 y Deu. 32.27 z Mat. 26 39 a Joa. 19.11 b 1. Re. 3.18 c 1. Mat. 3 60 d Is. 38.15 e ibidem. f 32. Mor. 20

Vers. 11.) Amove à me plagas tuas.

TAm brevis est versiculus hic in Bibliis correctis. Petit autem David ut verberandi & affligendi faciat finem Deus, ipseque quas immisit, remittat ac removeat plagas; quia quidquid alii in hoc genere faciant, totum tandem ab ipsius voluntate aut permissu pendeat, seu dæmones, de quibus Athanasius, seu homines de quibus alii, plagas infligant. Quidam postrema prioris versus verba huc referunt, isto modo, *quoniam tu fecisti*, scilicet me, sumque *figmentum a* quod benè nosti quàm sit debile & fragile, *amove à me plagas tuas*, ne illis contusus ac perditus, frustra videar à te factus, tuque *vanè constituisse omnes filios hominum b*. Favent hi qui, ut ante dixi, legunt, *quoniam tu fecisti me*. Quidquid fit, non priùs poposcit David *amoveri plagas* Dei, quam petiisset *ab omnibus iniquitatibus erui*, contra quam nunc plurimi faciunt, abominantes ac deprecantes à se plagas, de tollendis iniquitatibus, justique vivendo, nihil cogitantes aut curantes.

Quærit Ambrosius quomodo *plagas* seu flagella, μάστιγας, *amoveri* David nunc petat, qui se alio in Psalmo plagis obtulit *c*, & in eas paratum dixit: Respondet, quia solverat jam de manu Domini duplicia peccata sua *d*, erubescendo, opprobrium sustinendo. Idem innuit Chrysostomus *e*. Caussa videtur, quòd sentiebat non sufficere vires ut statim subjungitur, sic Job virgam Dei precabatur *auferri* f *à se, & longè fieri manum illius g*; & Paulus *h*, *stimulum carnis auferri*. Vel præterea petit, ne, ut ait Aiguanus, res adversas putet plagas & damnum, sed medicinam atque remedium.

Plagas tuas.) Augustinus, *flagella tua* μάστιγάς σου, quæ vox tum flagella tum inflictas flagellis plagas potest significare. Unde μαστιγοφόρος, *qui plagas portat*, inflictas sibi, quem *verberonem* dicimus. Si de convitiis Semei nominatim exponatur, sunt & linguæ flagella, de quibus auctor Ecclesiastici *i*, *flagelli plaga livorem facit, plaga autem lingua comminuet ossa*. Linguæ tamquam virgæ *percussio* tribuitur, quum dicitur de *k* Christo quod *percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium*. Porrò plagas Christus orandus suas ne amoveat à nobis, sed hoc nos dignetur honore, ut eas jugiter ac *stigmata* ipsius *in corpore* & in animo portemus *l*: atque tamquam *filios quos recipit flagellet* m, ac *superponat in cogitatu nostro flagella, & in corde nostro flagella, & in corde nostro doctrinam Sapientiæ, ut in ignorationibus eorum non parcat nobis, non appareant delicta* n *eorum*, hoc est, cogitatus & cordis.

Vers. 12.) A fortitudine manus tuæ ego defeci in increpationibus: propter iniquitatem corripuisti hominem.

Et tabescere fecisti sicut araneam animam ejus: verumtamen vanè conturbatur omnis homo.

HÆc est caussa cur amoveri plagas petat, quia præ gravitate illarum ac vehementia ultricis potentiæ divinæ, tam acerbè punientis, deficiant vires corporis animique, ut ferre diutiùs non valeat: solere namque propter commissas iniquitates Deum ita severè animadvertere & castigare peccantem, ut nimio cruciatu, mœrore, lacrymis contabescat, velutique aranea evisceretur: & tamen quod jam antè dictum est, omnis homo conturbatur in cura inutilium rerum, & frustra sæpenumero reluctatur divinæ castigationis, seseque stulto dolore torquet quum deberet animo eam tranquillo ferre, atque ad Deum confugere pro venia & consolatione. Absorbentur *o abundatiore* quidam *tristitia* interdum, etiam honesta de caussa, propterque peccata, nec modum tenent.

A fortitudine manus tuæ ego defeci.) Hieronymus, (*à contentione manus tuæ ego consumptus sum*.) Alii *à mixtione*, idest, à bello, sive prælio & conflictu, à tractione, à percussione, à metu, ab exagitatione, vulnere manus tuæ, ab infesta vel ingravescente manu tua. Significat תגרה *thigrah, mixtionem*, litis provocationem, & similia, quæ dixi, ut nihil opus sit suspicari legisse LXX. vocem aliam גבורה *ghevurah*, quæ *fortitudinem* denotat: manibus sæpè fortitudo tribuitur *p*. Parum refert an jungas hæc prioribus *amove à me plagas tuas*, quasi reddatur caussa, quia *à fortitudine tuæ ego manus defeci*. Sensus idem semper erit, sed ita nectunt Hebræi atque Hieronymus, & in Psalterio Romano atque Ambrosiano, & apud Cassiodorum interseritur particula caussalis, *enim*: præterea Psalterium Romanum conficit unum membrum ex his & ex sequentibus duobus vocabulis in interpretationibus, *à fortitudine enim manus tuæ ego defeci in increpationibus*. Ambrosius ultima conjicit in sequentem sententiam, *in increpationibus*, &c. *Aggravari manus* Domini vel alterius & *gravissima fieri* dicitur *q* quando severiùs punit aut onera graviora imponit. *In ira Dei* deficiunt *r* & boni & mali secundùm corporalē defectum: Mali super plaga deficiunt *f* per impatientiam: boni *in salutare Dei* deficiunt *t*, in eum tendentes, seipsos veluti deserentes, quæ est quædam exstasis. Primo modo loquitur Vates sicut & Job, scribens *si affligat eum Deus dolore, nec parcat*, non esse sibi *fortitudinem ut sustineat* u: *multiplicare Deum vulnera sine caussa* (quæ sit semper nota vel cui responderi queat) per fortitudinem robustissimam *x* nolle ut *multa fortitudine contendat Deus secum, nec magnitudinis suæ mole ipsum premat y*. Quamquam Apollinarius, non defectum sed animi dolorem interpretatur, utens pariter ætiologia.

Σεῖο γὰρ εὐσθενέος παλάμης ὑπὸ θυμὸν ἀχεύω,
Tua enim forti manu in animo doleo.

In increpationibus.) Augustinus, *in argutionibus*, ἐν ἐλεγμοῖς. Hi sunt quando rationibus maximè sed & factis vel pœnis convincitur. Eadem planè vis Hebr. nominis תוכחות *thochachoth*. Priore Psalmo noster interpres vertit *redargutiones*, ubi erant eædem voces Hebræa & Græca Arnobius mysticè defectum istum à fortitudine manus Dei in increpationibus accipit, dum quis considerat fortitudinem patientiæ Dei, qui usque in crucem manus suas expandit, & dum illum cupit imitari deficit.

Propter iniquitatem corripuisti hominem.) Posset, ut ante dixi, effici integra sententia ex prioribus. *In increpationibus propter iniquitatem corripuisti hominem*. Id præter Ambrosium Græcis placet qui æmulari solet. Hieronym. *pro iniquitate corripuisti virum*. Augustinus, *pro iniquitate erudisti hominem*. In Psalterio Ambrosiano & apud Ambrosium, *super iniquitatem erudisti hominem*: quamvis moneat Ambrosius Græcè legi, ὑπὲρ ἀνομίας, quod reponit *pro iniquitate*. Symmachus habet δι' ἀδικίαν, *propter injustitiam*. Salutaris est correptio Domini ad eruditionem, quam verbum ἐπαίδευσας hoc loco denotat. *Quem diligit Dominus, corripit* z, *& beatus homo qui corripitur à Deo: increpationem ergo Domini ne reprobet* a: *& quàm bonum est correptum manifestare pœnitentiam; sic enim effugies voluntarium peccatum* b. Hesychius & Chrysostom. *c* observant, propositionem ὑπὲρ significare posse non solum *pro*, sed, *super*, ut *super* pro excessu sumitur, & idem valet quod *ultra*, quasi dicat David castigationem illatam supra modum peccatorum: hoc enim quoque facere Deum tentationum pars quidem fit ad nostra expianda peccata, pars autem cedat in occasionem coronarum & præmiorum.

Per *hominem* Euthymius asserit intelligere Davidem seipsum. Alii *d* eum qui sit vir, ut Hieronymus vertit, & est Hebraicè איש *isch*, idest, *fortis*, robustus, viribus valens: *increpat* namque *per dolorem Deus in lectulo, & omnia ossa ejus marcescere facit* e. Generalem orationem reliqui faciunt, & Græcum nomen ἄνθρωπος, quemlibet hominem utriusque sensus significat: Hebræum etiam illud sæpè in ampla notione ponitur. Accusatores adulteræ corripuit Christus, *digito scribens in terra f*, sive in characteribus formatis divina quadam vi propria quivis peccata sua cognosceret: quod utcumque innuit Hieronymus *g*, de omnibus planè hominibus, eo modo quo manna reddebat varios sapores, & prolata eadem vox in Pentecoste idiomata diversa: sive, quod eo ritu reprehenderet scrutatores alienæ vitæ, quorum ipse quasi peccata eruebat, atque manifestabat. Defecerunt isti omnes à fortitudine digiti scribentis in interpretationibus, sicut Balthasar à fortitudine scribentis manus in pariete *h*.

a Ps. 102.14. b Ps. 88.48. c Ps. 37.18. d Isa. 40.1. e Hom. 2. f Job. 9.34. g Cap. 13.21 h 2. Cor. 12.8 i cap. 28.21. k Isa. 11.4. l Gal. 6.17. m Heb. 12.6. n Eccl. 23.2 o 2. Cor. 2. p Exod. 9.18 Deut. 28.32 Job. 17.9. Isa. 8.11. q 1. Reg. 5.8. r Jud. 1.35 Job 23.2. t Ps. 8.9. f Job. 4.5. t Ps. 118.81. u Job. 6.10. 11. x c. 9.17 19. y cap. 23.6. Mystica interpretatio z Prov. 3.11 Apoc. 3.19. a Job. 5.17. c Hom. 2. d Agellius. e Job 33.19. f Joan. 8.6. g 2. cont. Pel. h Dan. 5.5.

Et tabescere fecit sicut araneam animam ejus.) Hieronymus, *& posuisti quasi tineam desiderabilia ejus.* Symmachus καὶ διαλύεις ὡς εὐρῶτα τὸ ἐπιθυμητὸν αὐτοῦ, *Et dissolvis tamquam cariem desiderabile illius.* Euthymius ac Nicephorus, Bruno & Augustinus (qui legit *contabescere*) habent pronomen primæ personæ *animam meam.* Thomas refert istam lectionem, *animam ejus existentem sicut araneam fecisti tabescere.* Alii ex Hebræo, *& liquescere facit*, tabescere, absumere, putrescere, dissolui, evanescere, ut tinea solet pomum lignumve perdere, *desiderium ejus* aut id quod desideratum est ab eo, quidquid in eo eximium est. Sensus autem est, etiam si exterius quandoque non puniat Deus, tamen occulta reprobum absumere maledictione, haud secus, quàm lento & raro tinea morsu pannum aut lignum arrodat & exedat. Quamvis autem עש *hhasch*, significet proprie *tineam* עשש *hhaschasch*, *rodere*, ex qua tinea comparationes alibi petuntur similes proposito *a*: videtur nonnullis significare quoque *araneam*, ut Ricardo Cenomano, qui Pellicanum citat. Chaldæam vocem זחיל *zechil*, vertunt (limacem;) sed Nebiensis ponit עמר B *hhamar*; exponens *araneam*, quam Græci nominant ἀράχνην à raris exilibusque tibiis, quasi ἀραιὰ σχῆ ἔχουσαν. Tinea rodit id unde nascitur, sibique ipsi pariens interitum; & si exponatur soli, perit: ita suamet improbum desideria perimunt & detecta pereunt *b*. Posset quoque *aranea* nomen pro tela ipsa sumi, ut apud Latinos non rarò: *Evertite cades, abstergite araneas*; & , *Tamne* d *arcula tua est plena aranearum?* & *e*, *Ita inaniis sunt oppleta atque araneis*, & *f*, *Nam tui Catulli plenus sacculus est aranearum.* Pro *anima* eadem paraphrasis reddit *corpus*, sed Nebiensis exponit de aranea ipsa cujus corpus confractum est, idest extenuatum. Septuaginta, quod Hebraicè dicitur חמודו *chamudo*, *desiderium*, vel *desideratum ejus*, τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, (Euthymius, Nicephorus, Augustinus, Bruno, ut dixi, pronomen hoc accipiunt ut primæ personæ) nam anima est quæ desiderat cetera sibi ipsi, ac proinde ipsamet seipsam multo magis: dum verò desiderat & desiderio multiplici satisfacere studet, machinando varios modos, & quasi fila atque subtilem telam texendo, ut nanciscatur, capiatque, C eviscerare sese videtur, instar araneæ ordientis opus illum suum textrinum ad captandas muscas. Deus porro ipse extenuare censetur, ac emaciare & exenterare animum, tum id permittendo quod dixi, tum morbis quibus cum extenuatione carnis usque ad ossa quæ *spiritus tristis exsiccat g*, spiritus & anima per consensum angitur, tum variis aliis vexationibus internis externisque, quibus anima discruciatur, dum increpat Deus, *& omnia ossa mea marcescere fecit h.* Potest etiam *anima* pro vita sumi, ut solet, aut pro vegetante facultate, in qua cibi appetitus inest, qui appetitus mœrore tabefactos deserit, quibus potiùs *abominabilis fit panis, & anima illorum cibus antè desiderabilis i*; unde consequitur, idest, ex inappetentia & inedia, partis extenuatio quæ concoctioni servit, & aliarum quæ nutrimento destituuntur, qua in se araneæ exilitatem imitantur, ut *tabescat caro & ossa quæ tecta fuerant nudentur, & consumatur caro à suppliciis k.* Quod Agellius ait, licèt dubitans, in sacris libris alicubi appellari חמוד *chamud*, partem corporis quæ cibis expetendis & concoquendis D alendoque corpori deservit; equidem post diligentem pervestigationem non reperi: dicitur verò etiam *anima in malis tabescere*, Psalm. CVI. *l*. *Et nos in iniquitatibus & peccatis, & anima in nobis m.* Postremò rectè id quod maximè desideratur amaturque *animam n* reddiderunt LXX. quia amantes quos amant etiam immodicè ac parum honestè ψυχὴν vocant καὶ ζωὴν, unde quidam *o*.

a Iob. 13.28. c.27.18. Isa. 50.9. Os.5. 12.
b Ps. 111.10.
c Titinnus.
d Afranius.
e Plautus. apud Nonium, & est in Aulularia.
f Catullus ad Fabullam.
g Prov. 17. 22
h Iob 33.19
Vocis Animæ variæ acceptiones.
i ib. v. 20.
k v. 11. 25.
l v. 26.
m Ez. 33.10
n Thr. 3.30.
o Iuv. Sat. 6.

quoties lascivum intervenit illud
Ζωὴ καὶ Psyche modo sub lodice relictis.

Græci ferè omnes & Ambrosius, ajunt crebris tentationibus & flagellis attenuari animæ crassitudinem, quæ veluti ob peccata concreverat: sic dici peccatorem *impinguatum, incrassatum, dilatatum recalcitrare* p: *excæcatum* esse *cor ejus q*: propterea negasse Deum *Spiritum suum permansurum in homine, quia caro est r*: Id sibi mysticè velle sartagines & ollas carnesq; impositas illis ad coquendum, de quibus Jeremias *s* & Ezechiel *t*, ut scilicet deponatur crassitudinis quidam carnalis humor, inquit Ambrosius, ut defluat quædam peccati caro quæ obduxerat animæ ac mentis vigorem, & veluti jure quodam ita quibusdam infuderat animam illecebris cupiditatum; ut subtile fiat cor, & deponat omnem duritiem, & pinguedinem quamdam carnalis aruinæ, ut non luxuriemur in hac vita exerceamusve ludibria dedecororum, ludentes more Judæorum incrassatorum & pinguium *u*; propterea meritò Paulum *castigasse corpus suum x*, ne nutriret corpus peccati: fieri namque membra peccati, luxuriando; sobrietate, *membra justitiæ y.* Idem dicere Hugo Cardin. Ruffinus, Cassiodorus, Bruno Herbipolensis, Thomas, & Hieronymus videntur, quum scribunt tabescere animam, quando caro à luxuriis & concupiscentiis refrænatur, & obstupescit de anterioribus delictis; & ad tantam subtilitatem per abstinentiam decoquitur, ut ad instar filorum telæ araneæ deducatur, nihil crassum, durumve peccati continendo. Addit Cassiodorus, quemadmodum aranea per loca altiora telas viscerum egestione contexit, & ut vermes quidam sericum; sic animam conversi, qui longis obsecrationibus, vigiliisque fatigatus terrena deserit, subtilissimas cogitationes virtutum divino timore tabificatam efficere. Bruno tabescere dicit animam à cordibus delectationum suarum, ad modum araneæ, quæ per opera sua paullatim deficit.

p Deut. 32. 15
q Isa.6.10.
r Gen.6.3.
s Cap.1.13.
t c.11. c.24. 3.4.5. &c.
u Exod.32 3
x 1.Cor.9 7.
y Rom.6.19

Iidem Ambrosius & Hieronymus, item Origenes atque Didymus, vim similitudinis araneæ in hoc propterea constituunt, quòd quæcumque peccator texit subtilia & vana sunt, nullam perpetuitatis habentia substantiam, facilèq; scindi ac frangi possunt, ut facultates, potestates, decor & similia. Istis illud Isaiæ *z* congruere, *telas aranearum texuerunt*, &c. *tela eorum non erunt in vestimentum, neque operientur operibus suis: opera eorum opera inutilia, & opus iniquitatis in manibus suis.* Adde quod Job *a*, *fiduciam* peccatoris *telæ araneæ* similem: & in quodam alio Psalm. *b annos nostros meditantes sicut aranea.* De eodem superbo & præsertim avaro pecuniæ amatore, quique *venalem habet animam* suam, Auctor Ecclesiastici *c* scribit alludens ad araneam, quòd *in vita sua* C *projicit intima sua*, idest, rationalitatem, ut in hoc Psalmo Remigius declarat. Magnam Heliogabalus prodidit vecordiam luxumque, quum decem millia pondo aranearum, idest, telarum ab his contextarum collegit, ea ex re magnitudinem urbis Romæ comprehendi asserens *d*. Basilius telam ordiri scribit arachnæam qui molliori vitæ dediti sunt. Quasi ad stamen (inquit) quodam sedeant, sic manus suas fidibus citharæ in ordinem redactis admovent, & centrum citharæ quasi radium textoris huc illuc crebriùs transferendo ne lineam quidem demum ostendunt rectæ actionis. In avaris & luxuriosis etiam spectari possunt qualitates araneæ, hoc disticho contentæ, apud Hugonem Cardinal.

z c.59. 5. 6.
a c.8. 14.
b Ps.89.9.
c c. 10. 10.
d Platina in Urb. I. in c. 5. Isa.
Telam ordiuntur arachnæam qui molliori vitæ dediti sunt.
Araneæ qualitates.

Grossa retro, succincta, brevis, virus, timet ignem;
Pro muscis, pendens, viscere texit opus.

Hesychius & Chrysostomus *e* docent, valde per seipsam tenuem esse araneæ telam, & nihil in ea facilè posse latere & occultari propter nimiam ejus perspicuitatem: quòd si quid etiam sit valde subtile dum araneæ D tela liquescit, τήκεται, hoc est, in partes tenues dividitur, nullo modo occultari: ad eumdem modum Deum liquefacere animas, ut ne tenuissima quidem lateat in nobis cogitatio, quando vult nos omni ex parte purgare & abstergere.

Augustinus iterumque Ruffinus, Haimo, attendunt in aranea vilitatem & infirmitatem, eamque transferunt ad humilitatis virtutem, deposita fortitudine superbiæ, qua præsumens de se suam constituit justitiam, nec divinæ subjici vult *f*, & asserit se valere, neque *medico egere*; qui autem humilitate *infirmatur potentem esse* g.

Arnobius *mortalitatem* interpretatur quam humano generi peccatum attulit inobedientiæ, ut sicut scissa tela araneæ repentino flatu, ita scisso corpore à morte, anima tabescat, non habens florem corporeum. Huc pertinent quæ dicta sunt in primo ex sensibus, qui maximè litteralis & de corporis imbecillitate, morbis, extenuatione: quorum etiam sensum sequitur Thomas (addens & mortem spiritualem animæ) Valentia & alii.

e Hom. 2.
f Rom. 10. Matt.9.12.
g 2.Cor. 12. 10.

Idem

Idem Thomas secundùm tropologiam explicat adhuc de privatione adipis pinguedinisque spiritualis, de A qua fit mentio Psalm. LXII. *a*, quum efficitur anima indevota & inhærens peccatis.

Non hic expendam naturam araneæ atque proprietates; quod in opere de insectis adeo exequitur diligenter Ulysses Aldrovandus *b*: neque de qua de caussa hujusmodi animalcula Deus esse velit, & an initio creaverit vel noxia vel superflua, consule quæ dixi ad 15. capitis Sapientiæ extremum, & ad initium 10. capitis Ecclesiastæ. De artificiosa hujus animalis textrina à qua Arachnem puellam didicisse fabulantur, teste Plinio *c*. (Ergo tamen Deam alii artis hujus inventricem faciunt, alii Minervam, quum apud Hebræos antiquior extet usus ejus.) Idem Plinius *d*, Aristoteles *e*, Ælianus *f*, Nazianzenus *g*, Plutarchus *h*, Seneca *i*, Philes Poeta Græcus.

Retuli quodam de superioribus Psalmo, Paraphrastem Chaldæum illa verba Psalmi LVI. *k*. *Clamabo ad Deum altissimum, Deum qui benefecit mihi*, sic exponere, *Orabo coram Deo altissimo, & forti, qui accersivit* B *araneam, ut perficeret in ore speluncæ telam propter me*; videlicet illius speluncæ in qua Saulis ventrem purgantis oram chlamydis David præcidit, subitò divinitùs pertexta araneæ tela, ne deprehendi à Saule posset. Refert Abulensis *l* fabulamentum quodam Hebræorum; Davidem de Deo quæsivisse, cur stultos, muscas, araneas creavisset; Deum respondisse utilem ei futuram insaniam, muscam, araneam: araneam, eo quo dixi modo; insaniam, quando insaniæ simulatio profuit apud Achis *m*: muscam, quando iterum in sua potestate Saulem habens, & ejus lanceam auferens *n*, imprudens pedem imdlicuit cruribus dormientis Abner, & hic eum adhuc dormiens strinxit, unde se expedire nequibat, donec ille muscæ morsum passus, necdum evigilans, distendit crura.

a vers. 6.
b Lib. 5. c. 12
c lib.7.c.56. lib 11.c.24.
d lib 5.c.25. l.9. de hist. anim. c.39.
e 1. de anim. c.11. l.6.c.57 & 1.var.c.2
f Orat.2. de Theol.
g de Solertia animalium.
h epist. 121
i vers.3.
k in 1. Reg. 24 9.5.
Hebræorum fabulamentum.
l 1. Re.21.13
m cap.16.8.

Verumtamen vanè conturbatur omnis homo.) Hieronymus, *verumtamen vanitatis omnis homo.* In codicibus quoque Regiis, Complutensibus, & aliis tum Græcis tum Latinis, omittitur verbum ταράσσεται, *& conturbatur.* Nec legit Didymus, Origenes, Eusebius, Euthy- C mius, Nicephorus, (quamvis duo ultimi supplendum arbitrentur) & abest etiam à textu Hebræo, ubi vocatur homo הבל *hevel*, de qua voce dictum cap.1. Ecclesiastæ primis verbis & suprà versu 6. Eadem vox præcessit & vers.7. similis istis sententia. In Psalterio Romano hìc reperitur sexti versus sententia, *verumtamen universa vanitas omnis homo vivens.* Augustinus & Cassiodorus ad ditionem nostram addunt, *vivens.* Græcum ταράσσεται, extat apud Basilium, Theodoretum, Hesychium, Chrysostomum. Adjectum סלה *selah*, & διάψαλμα monet ita omnino se habere, quæ hactenus dicta sunt de hominis infirmitate: qui uno verbo nihil sit nisi vanitas, & nihilominus immemor conditionis, irrito vanoque labore sese discruciet. Relege dictis locis notata.

Vers. 13.) Exaudi orationem meam Domine, & deprecationem meam: auribus percipe lacrymas D meas.

Ne sileas: quoniam advena ego sum apud te, & peregrinus, sicut omnes patres mei.

QUum vita tota sit vanitas, dies perpauci, turbatio magna, orat hinc ad finem usque versus, concedi saltem quod restat exigui spatii, quietè vivere, absque languore infirmitatis, & meliore præsenti, infelicis vitæ fruge sese comparare ad futuram beatam æternamque. Enixè autem admodum orat ac deprecatur, cum lacrymis urgens audientiam & responsum: allegans ut caussam quòd moriendum illi sit sicut ceteris qui præcesserunt, & quòd non hìc degat more indigenæ, affixus & addictus terræ, ut sunt plurimi parum solliciti de futura vita, nec quærentes ut veteres quærebant Patriarchæ, qui habitabant *in casulis, fundamenta habentem civitatem, cujus artifex & conditor Deus* *, sed *sciens* & cogitans se *in hoc corpore peregrinari à Domino cupiensque præsens esse ad Dominum* n.

* Heb.11.6. 9.
n 2.Cor.5.6.

Exaudi orationem meam & deprecationem meam.) Hieronymus, *audi orationem meam Domine & clamorem meum exaudi.* De vocibus Latinis orationis & deprecationis, deque Græcis, προσευχῆς καὶ δεήσεως, dictum aliàs. Possunt censeri synonymæ: vel prima, ut Hesychio placet atque Chrysostomo, simplicem petitionem: secunda, significat adjectionem caussæ petendi, præsertim quum quis redactum in necessitatem videt, alio eum opprimente, aliave ratione: prima, postulationem bonorum, secunda, remotionem malorum. Cassiodorus, deprecationem, frequentem supplicationem esse vult, scilicet habens rationem compositi nominis. Primum quod dixi meliùs, nomini *deprecationis* respondens Hebræum שועה *schauhhah*, *clamorem* significat.

Auribus percipe lacrymas meas.) Alii primas duas dictiones prioribus jungunt, postremas duas sequentibus & *deprecationem meam auribus percipe*, vel, juxta textum Hebræum *clamorem meum*, &c. *a lacrymis meis ne sileas.* Hieronymus, *ad lacrymam meam ne obsurdescas.* Quanta sit ad exorandum vis lacrymarum dixi nonnihil Psalm. *o* VI. & quo pacto etiam lacrymæ vocales ac loquentes censeri possint etiam sine singultu, ejulatu, voce ulla, missæ. Effusionem orationis in Psal. CXLII. *p* possumus intelligere de illa quæ lacrymas habet socias: Quum lacrymis oravit Tobias *q*, Daniel *r*, Ezechias *s*, Raguel *t*, Judith *u* ad hoc hortabatur, Jeremiæ cor clamabat & hortabatur *ne taceret pupilla oculi lacrymantis x*: Deus, quum videt, audire, & quum audit, videre dicitur, ut Cassiodorus annotat, quia non (inquit) corporalibus membris distinguitur, sed omnia virtutis suæ divinitate operatur. Constat tamen, etiam similem formam & de nobis ipsis usurpari, præsertim ut videndi sensu ceteros comprehendamus: Et fortassis fluxum lacrymarum auctor intelligit, qui sæpenumero absque strepitu gementis non fit, & ita posset illud accipi Ps. VI. *y exaudivit Dominus vocem fletus mei*: Præterea quod est in Ecclesiastico, *lacrymæ z viduæ descendunt ad maxillam, & exclamatio ejus super deducentem eas.*

Interdum lacrymæ pondera vocis habent.

o vers. 7.
Lacrymæ quomodo vocales & loquentes censeri possint.
p vers.2.
q Cap.3. 1.
r Cap.10.2.
s Isa.38 2.
t Tob.7 9 13
u Cap.8.14.
x Thr.2.18.
y vers. 9.
z Cap 35.18

Jussit Deos renuntiari Ezechiæ, *Audivi orationem* C *tuam & vidi lacrymas tuas a.* Quare fallitur Pintus in c. 10. Danielis asserens, ac notari jubens dici Deum audisse lacrymas Ezechiæ, non autem vidisse. Audire Deum orationem precesque & lacrymas videre, idem est quod in conspectu suo ponere *b* & admittere *c*. Fundit lacrymas, ut ait Ambrosius, qui reputat se advenam in terram venisse ac demorari, & separari à patria longè detentum exilio. *Considera* (subdit idem) *nunc mihi illum Adam de paradiso ejectum, in castellum relegatum, spectantem unde dejectus sit, flentem ubertim, quia reminiscitur quid amiserit quove deciderit, & ideo gratias agamus Deo qui nos perpetuo exilio liberavit, aperiens januam qua revertamur in patriam.* Macarius ex hoc Psalmi istius loco ut cxxii. *d* lv. *e*, ci. *e*, cxxv. *f* laudem lacrymarum colligens, exque Magdalenæ exemplo *g*, ait, quæ verè ex summa contritione & angustia cordis effunduntur per agnitionem veritatis, cum ardore viscerum, esse cibum animæ qui paratur ex pane cœlesti: vocat idem pretiosas margaritas in defluxione beatarum lacrymarum.

a Isa.38. 5. 4.Reg.10.5.
b Ps.55.9.
c Tob.7.13.
d vers.4.
e vers.9.
f vers.21.
g vers.5.
h Luc.7.38. Ioan.20.11.
Lacrym. utilitas & pretium.

D *Ne sileas.*) Dixi, quosdam malle ut hæc nectantur prioribus, nempe lacrymis, *lacrymas meas*, aut *à lacrymis meis ne sileas.* In Psalterio Ambrosiano, *lacrymis ne sileas.* Non tanti refert, ut etiam reprehendi debeat nostra dispunctio, ut Valernius facit & alii: (videtur Augustinus legisse, *ne sileas à me, ne obsurdescam in æternum.*) Cassiodorus & Psalt. Romanum, *Ne sileas à me.* Quid sit *Deum silere ab aliquo* docent quæ diximus initio Psalmi XXVII. *k*. *Deus meus ne sileas à me*, & Psalmo XXXIV. *l*. *Vidisti Domine ne sileas. Tacui, semper silui, patiens fui*, ait Deus *m* significans dissimulationem vindictæ. Irati quoque nihil respondent, sed silent, cupit *auditui dare gaudium & lætitiam n* ut dicat Deus *animæ*; *salus tua ego sum: remittuntur tibi peccata tua* o: *Venite benedicti Patris* p *mei*, ut Cassiodorus notat. Vox hæc dulcis quam *sonare* cupit *in auribus q*, & *audire quid loquatur in se Dominus r*. Ephrem *s*. legens, *ne sileas lacrymas meas*, longa oratione perpendit vim præsentis orationis, magnamque audaciam & fiduciam ejus: simul disserit de lacrymarum mirabili efficacia: & reprehendit nos, ne ad horam qui-

i vers 1.
k vers. 22.
l Is.42.14.
m Ps.50.10.
n Ps.34.3.
o Luc. 7.47.
p Matt.25. 34.
q Cant.2.14
r Ps 84.9.
s temp.fer. de comp. & sal. anim.

quidem compungi volentes; quum tantus vir David dies A noctesque hoc ceu lacrymarum pane vesceretur.

Quoniam advena ego sum & peregrinus.) Non eges quasi monitore ut intelligas *dies meos mensurabiles* esse & *substantiam tamquam nihil ante te*, scis me ut advenam & peregrinum exiguo tempore vivere super terram. Non agnosco hanc patriam meam, satis memor, licèt eam ut dederis, tamen dedisse solùm ut precariam, ac vetuisse ne illam quasi juris nostri ac dominii absoluti esset, venderemus in perpetuum, quia tua esset, nos advenæ & coloni tui a. Tua te lege provoco qua cavisti *advenam contristari & affligi* b. *Incola ego sum in terra, non abscondas mandata tua* c, quibus nimirum ad patriam perveniam. Dixi commentario epistolæ prioris Petri d, obsecrantis nos *tamquam advenas & peregrinos abstinere à carnalibus desideriis*, quo modo omnes in hac vita dici tales possimus. Augustinus e observat quod in Genesi f Jacob dixisse Latinè refertur, *dies peregrinationis vitæ meæ* à LXX. dici *quos incolo*, non solùm quia nondum Jacob assecutus promissam terram, in ea ut in aliena erat, sed potiùs quia *peregrinabatur à Domino quamdiu erat in corpore* g, quod confirmat etiam Psalmi nostri verbis, ac denique concludit hanc vitam esse incolatum & peregrinationis habitationem super terram. Voluit Hieron. h, peccatores in Scriptura dici *habitatores terræ*; justos *advenas*. Quod & præsenti testimonio probavit. Equidem non dubito, justos de se illud sentire, ac se pro talibus gerere. Non sectari primum ædificatorem civitatis Cain i, non *vocare nomina sua in terris suis* k, vitare *væ* quod habitatoribus terræ denuntiatur l, super quos *maledictio & mendacium & adulterium & furtum* effusa sunt m, spiritualiter Hebr. esse, idest, περάτας, *transitores*, sive similes Idithun, qui est in titulo hujus Psalmi, hoc est, transilitores & in tabernaculis habitare tendendo ad firmam & stabilem sedem, idest, domum Dei: & lamentari prolongationem incolatus n: ingemiscere in hoc tabernaculo, & liberationem quærere *de corpore mortis hujus*, o & *conversationem eorum in cœlis esse* p, *habitare in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cœli commorari* q, imitare Christum *peregrinum* r, non cantare canticum Domini plena lætitia *in terra aliena* s, quamvis cantabi- C les in iis sint justificationes ejus *in loco peregrinationis* t, quia *spe gaudent* u, sepeliri in agro *Acheldema*, idest, sanguinis, tamquam peregrinos x, quoniam sanguine Christi utuntur tamquã viatico & pretio ad emendum cœlum; abstinere *à carnalibus desideriis iter impedientibus* y.

a Levit. 25. 23. b Exo. 22. 21. c Ps. 118. 19. d c. 2. 11. e q. 156. in Gen. f c. 47. 9. g 2. c. 5. 6. h Ep. 129. & in c. 6. Eze. & 16. in c. 1. Ioel. in c. 14. Zach. in c. 1 Sophon. & in c. 26. Isa. i Gen. 4. 7. k Ps. 8. 12. l Apoc. 8. 13. m Osea 4. 2. n Ps. 119. 5. o Rom. 7. 24. p 2 Cor. 5. 40. Phil. 3. 20. q Ps. 90. 1. r Luc. ult. 8. s Ps. 136. 4. t Ps. 118. 54. u Rom. 12. 12. x Mat. 27. 7. Act. 1. 9. y 1. Pet. 1. 24.

Credo tamen Davidem etiam generaliter loqui hoc loco, qui de se ipso, deque populo universo, sub mortem suam, iisdem verbis idem affirmavit in oratione, quam habuit ad Deum z. Ut similem nobis futurum Deum per incarnationem Jeremias a declararet, *colonum* nominavit & *viatorem declinantem ad manendum*; sed & in libro thorath chohanin, idest, legis sacerdotium, in expositione Levitici, citato loco, illud idem asseritur expendendo quòd Hebraicè ibi pro *vos advenæ & coloni mei estis*, est, *mecum* עמדי *himmadi*, & in hoc Psalmi loco, עמך *himmach*, *tecum*. Subditur autem in eodem libro velut ex Dei sermone, *Vos igitur mecum advenæ & peregrini atque moratores, vel coloni*; *sufficit servo ut sit sicut Dominus ejus: quum venerit quod mihi futurum est, ecce ipsum erit mihi quod vobis fuit*. Sensu accommodatio si- D bi familiari Bernardus b ait solum alienigenam advenam, peregrinum gratias agere Deo c.

z 1. Par. 29. 15. a c. 14. 8. b Ser. cont. vitium ingrati. c Luc. 17. 16.

Quoniam advena ego sum apud te.) In Psalterio Ambrosiano sive Gallicano, *quia incola ego sum apud te*: in Romano, *quoniam incola ego sum apud te in terra*. Eodem pacto apud Ambrosium, Cassiodorum. Habet item *in terra* Psalterium Arabicum & Æthiopicum, & metaphrasis Apollinarii, & editio LXX. emendata. Augustinus, *quoniam inquilinus ego sum apud te*. Idem porro in Psalmo CXVIII. d, ubi est *Incola* e *ego sum in terra*, observat, Græcum nomen πάροικος, quod est eo loco, sicut & hic Hebraicè גר *gher*, ab aliquibus, per nomen *incola* reddi Latinè, ab aliis per *inquilini*, à quibusdam, per *advena*: *inquilinum* esse qui non habens propriam domum, habitat in aliena: *incolam*, vel *advenam*, qui adventitius est. Docet ibi, hominem non appellari *inquilinum* propter corpus inquilinum, *incolam*, *advenam in terra*, quum de terra corpus originem ducat, sed propter animam quæ non est de terra, quæ nempè de foris advenit, (non Origenianicè aut Pytha-

d Conc. 8. e vers. 19. Incol. inquil. advena notiones.

gorice; sed quia, inquam, non de terra fit.) Præterea quia totus homo Paradisi aliquando civis fuit, licèt non is fuerit re ipsa qui ista loquebatur, idest, David. Denique quoniam justo cujus patria promissa est æterna in cœlis, ubi decretus est *civis sanctorum & domesticus Dei non* ampliùs *hospes & advena* f. Origenes citatus in Catena Barbari, caussam reddit, quia jussu Dei migrat velut de domo in domum ab hoc sæculo in futurum.

Apud te.) Jam monui addere quosdam, *in terra*. Fortassis ex Psal. g CXVIII. huc transcripserunt. (Apud te.) Hebr. est, עמך *hhimach*, *tecum*, ut etiam præmonui esse in Levitico עמדי *himmadi*, *mecum*, ubi loquitur Deus: sed in Paralipomenis ubi eadem penitus extat sententia quæ hic est, habetur לפנוך *lephanecha*, *coram te*, idest, te teste vel conscio. Vim facit Augustinus & alii in istis particulis, ob antithesim Diaboli, apud quem priùs inquilini eramus, sed malum Dominum habebamus.

Peregrinus.) Et hì subaudit Augustin. *apud te*, propter eamdem caussam. Origenes in dicta Catena notat non simplex hic nomen Græcum ἐπίδημος positum sed παρεπίδημος quasi denotat festinationem quamdam majorem ac studium vehementiùs hinc emigrandi, quod & in B sanctis viris; & Ambrosius h ait in David fuisse quum hæc diceret. Hebræum חושב *thescan*, à verbo ישב *iaschau*, *habitare*, significat eum qui alicubi apud aliam gentem diù habitat, etiam si proprium domum non habeat aut possessionem, *Peregrinus* & גר *gher*, minus quid est. Illud videtur discrimen esse, quod antea retulimus ex Augustino inter nomina nonnulla Latina.

Sicut omnes patres mei.) *Patres suos* intelligit Patriarchas & alios præcessores, non juxta carnem tantum, sed quorum virtutes imitabatur, tum verò in meditatione desiderioque beatæ patriæ, præsentis vitæ tempus, exilium computando: sic ferè istius expositores loci docent, confirmantque Pauli i testimonio, scribentis *defunctos esse juxta fidem non acceptis repromissionibus* (quia terra promissa typus erat cœlestis regionis viventium sive beatorum, *ut sed à longè eas aspicientes & salutantes*, *& confitentes, quia peregrini erant & hospites super terram*, *& significantes se patriam inquirere & appetere meliorem*, C idest, cœlestem. Utuntur etiam exemplo Jacob, suum suorumque vitæ spatium *peregrinationem* nominantis k, ut antea vidimus. Præ ceteris hoc maximè tradit hic Ambrosius & Origenes l, iste etiam in Genesim, atque Chrysostomus, Augustinus in Psal. CXVIII. m. Sed idem in isto loco generaliorem esse sermonem de cunctis majoribus Davidis, qui se asserat migraturum, quum illi migraverint; non alia conditione mansurum, quam illi manserint. Elias quum peteret *animæ suæ ut moreretur*, idest, sibi, dicebat, *sufficit mihi Domine, tolle animam meam; neque enim melior sum quàm patres mei* n. Simon o Machabæus hoc modo se ac suos animabat ad pugnam, quia *non esset melior fratribus suis*. Fortasse nec Elias, nec Simon, nec etiam David, aliud voluerunt, non esse meliorem conditionem suam conditionem aliorum, qui mortui jam essent; neque bonitatis moralis, ac justitiæ in eo sermone rationem habuerunt. Certè non omnes Patres: idest, præcessores, ita constat, vel etiam verisimile est, justos fuisse, & ut peregrinos in hac vita, moraliter loquendo, se gessisse.

f Ep. 2. 19. g vers. 19. h l. de bono mortis c. 2. i Heb. 11. 17. 14. 15. 16. k Gen. 47. 9. l in Catena. m concl. 1. n 3. Re. 19. 4. o Matt. 13. 4. 5.

Vers. 14.) Remitte mihi, ut refrigerer priusquàm abeam, & ampliùs non ero.

IN tam brevi ista peregrinatione ac exiguo vitæ spatio, rogat ne hæc ipsa tantula mora, in tantis transigatur ærumnis: verùm leniùs remissiùsque agere cum ipso dignetur Deus, atque intermittere & remittere acerbitatem & contentionem verborum, ut vel respirare liceat priusquam hinc discedat, interque vivos esse definat, numquam ad eosdem rediturus, & dum vita suppetit, receptis aliquantisper viribus faciliùs obsequi divinis imperiis ac virtutem colere, quod hac terminata vita non ampliùs licebit; aut ad reluctandum adversariis alacriter convalescat. Videtur imitatus verba Job p: *Breves dies hominis sunt, numerus mensium ejus apud te est: constituisti terminos ejus qui præteriri non poterunt. Recede* ergo *paullulum ab eo, ut quiescat, donec optata veniat, & sicut mercenarius, dies ejus*. Idem q, *Numquid*

p c. 14. 5. 6. q c. 10. 20.

quid non paucitas dierum meorum finietur brevi? dimitte A *me ergo, ut plangam paullulum dolorem meum, antequam vadam & non revertar ad terram tenebrosam*, &c. De remissione peccatorum Augustinus, Ambr. a, Hieron. b, Ruffinus, Cassiodorus, Arnobius, Remigius, Thomas, ceterique passim Latini; de Græcis, Eusebius, Hesychius, c Chrysostomus, cui remissioni locus non sit post hanc vitam. Hebræi priùs potius jam dictum sequuntur, ut concedatur sine tristitia vivere; & de Græcis, Basilius, Theod. Euthymius, Nicephorus, ac denuò Chrysostomus d. *Quid igitur tantopere vitam istam desideramus*, inquit Ambrosius e, *in qua quanto diutiùs quis fuerit, tanto majore oneratur sarcina peccatorum?* Post hanc vitam aliquod peccatum remitti colligitur ex verbis Christi, docentis, verbum *contra Spiritum sanctum non remittendum, neque in hoc sæculo neque in futuro* f. Nam sic argumentantem Pilatum, *Ergo rex es tu*, quia Christus dixerat, *Regnum meum non est de hoc mundo* g, non reprehendit, sed approbavit Christus. Præterea de re impossibili pro statu vitæ futuræ nullus aptè ita loquitur. Exempli caussa, non ducam uxorem B neque in hoc sæculo neque in futuro. Ad hæc quamvis ineptus sit qui dicat, Rex Hispaniæ non te absolvet, nec in aula Hispaniæ nec in aula Galliæ; non tamen hoc modo, nec in aula Hispaniæ nec in aula Indiæ, quia & ibi ditionem habet: Augustinus certè id alibi h ex eo Matthæi loco infert, & Gregorius i, Isidorus k, Beda l, Bernardus m, Petrus Cluniacensis n, Rabanus o, Glossa in cap. 12. Matthæi & 3. Marci. Videntur simul inferre, purgatorium dari ubi peccata quoque mortalia dicantur remitti, non secundùm culpam sed secundùm pœnam, quatenùs ibi completur pœna temporalis, quæ restat solvenda, & suffragiis Ecclesiæ potest condonari, quæ alioquin ibidem solvi debuisset.

a Hier. & de bono mortis c. 1. b Hier. & in c. 65. Is. & in c. 26. Ezech. c Hom. 2. d Hom. 1. e De bono mortis c. 2. f Mat. 12. 32. g Ioa. 18. 36. h 9. civ. Iust. & c. 15. 21. ut Ci 2. c. 14. i 4. Dial. c. 39. k 1. divin. offic. c. de sacr. missæ. l in c. 3. Mar. m Ser. 66. in Cant. n Ep. cont. Petro Brusianos.

Ut remittatur culpa venialis post hanc vitam.

De modo quo remittatur culpa venialis post hanc vitam p, Theologi disputant, quando nimirum cum ea anima recedit de corpore & cum gratia: quod fieri posse quidam non benè negant. Mihi non placent, qui per ignis purgatorii pœnam paullatim deleri dicunt: volunt enim nihil aliud esse nisi reatum, quod falsum est: nec C qui ajunt etiam successivè per bonos actus, præcipuè per voluntariam acceptationem dictæ pœnæ, sive per patientiam: quoniam quàm primùm adest actus, qui sit sufficiens ad remissionem, hæc fit; antea verò non fit: sufficientia autem actus in instanti efficitur, potestque unus etiam actus satis esse ad plura delenda. Probabiliùs est, omnia venialia peccata, secundùm culpam in primo instanti quo separatur anima, remitti, in quo censetur incipere purgatio ejus sive status purgatorii. Remissio autem illa non consistit in sola extrinseca condonatione Dei absque interventu ullius caussæ secundæ, vel sine respectu ad ullum opus animæ: Nam id non est consentaneum modo intrinsecæ sanctificationis & remissionis per mutationem intrinsecam. Non etiam fit quòd præcesserint merita, vel quæ ad eum finem homo retulit quum viveret, vel quæ Deus etiamsi non retulerit, acceptet ad eumdem finem, vel si nulla propria habuit, ut contingere potest in adulto baptizato, quæ idem Deus ex meritis Christi ad idem applicaverit, hæc gratis valdè dicuntur, quum æquè dici posset D ante separationem animæ, remissionem illam dictis modis factam. Quocirca anima illo instanti, quo separatur, optimè cognoscens statum suum, ac benè expedita ad operandum, videtur per exhibitum ipsi tunc speciale auxilium gratiæ, juxta mensuram gratiæ habitualis, quam habet elicere actum ferventem amoris Dei contritionisque, quo dolet de prioribus omnibus culpis venialibus, & hoc præsente actu statim omnes istas culpas deleri: non tamen quia talis actus id mereatur, quum jam terminus merendi complexus sit præsente dicto actu tamquam convenienti dispositione. Deus ipse applicando merita hominis justi præcedentia vel Christi, remittit culpas veniales, aut nullam novam gratiam habitualem infundit, nec ullam culpis illis pœnam temporalem debitam minuit, quia constituit satisfaciendi tempus tantùm in hac vita, tempus verò alterius ad condignam pœnam sustinendam. Lege q Suarez nostrum, & Valentiam r, & Bellarminum s.

Quum ergo Patres, in expositione hujus nostri Psalmi, nisi hic remittat Deus, ibi, hoc est, post istam vitam,

o 1. de inst. cler. c. 4. p in 4. d. 21. S. Th. ibid. & q. 7. de mart. & 10. 21. q 3. p. tom. 4. disp. 11. sect. 4 & disp. 41. sf. 1. r to. 3. disp. 7. q. 4. punct. 1. & 2. & disp. 11. q. 1. punct. 1. s 3. de purg. c. 4.

remissionis requiem inveniri non posse: quia quod ligatum in terris manet, ut ratiocinatur Ambrosius, ligatum manebit in cœlo t, loquuntur de remissione peccati mortalis quod etiam propriè ligare censetur, si non absolvatur, utpote sola materia necessaria Sacramenti absolutionis. Fulgentius u observavit, Davidem priusquam de hoc sæculo iret, remissionem postulasse peccatorum: nec hoc tam sollicitè postulaturum fuisse, si scivisset, post hanc vitam, vel cuiquam profuturam pœnitentiam, vel remissionem peccatorum tunc pænitentiam agentibus divino munere concedendam. Officii nostri videmur obliti ne subtiliores quæstiones in planiorem scripturarum tractationem advocemus. At omittere nefas quod scripturarum enarratoribus rectè intelligendis necessarium est.

t Matth. u 2. de remiss. peccat. c. 20. Fulgentii observatio ad hunc locum.

Remitte mihi.) Hieron. *Parce mihi*, & alibi *ignosce* x, vel *dimitte* y. Alii *Cessa à me*, desine, declina, abstine, avertere, cede, deflecte, claude à me, nimirum oculos, ne respicias ad puniendum, aut vexandum, aut fac ut sit inter me & te veluti maceria interposita ne pertingat me manus tua. Significat תשע *haschahh*, in hiphil, à שעע *chahhahh*, vel שוע *schauahh*, vel a שעה *schahhah*, *claudere*, obturare, obstruere, aut reprimere, restringere, perstringere, aut avertere, divertere, obducere, incrustare, linire, &c. Chaldaicè est hoc loco אשימני *asleminni*, *desine à me* sine me, dimitte. Scholium Græcum explicat, ἄνες per alia verba, ἄφες, συγχώρησον ἀνάπαυσον, *dimitte*, *condona*, *da quietem*, sive relaxationem & recreationem. Symm. ἀπόσχου μου, *abstine*, idest, recedere à me: sic etiam apud Job z, *Recede paullulum ab eo*, & Hebraicè est שעה *schahheh*, Græcè, ἀπόστα, item a, *dimitte me ergo paullulum*. Hebraicè ישית ממני *teschith mimmenni*, *debonat à me* videlicet flagellum: rursum b, *parce mihi*, חדל ממני *chadal mimmenni*, *cessa à me*, ἀπόστα ἀπ' ἐμοῦ *recede à me*. Itaque propriè loquendo *remittere* hoc loco, parcere, ignoscere, dimittere ἄνιναι רתע *haschahh*, ad relaxationem pœnæ potiùs refertur quàm remissionem culpæ, quam potiùs denotat ἀφιέναι.

x in c. 26. Isa. y in c. 26. Eze. & c. 2. z c. 14. 6. a c. 10. 10. b c. 7. 16.

Ut refrigerer.) Hieronymus, *ut rideam*, prior ita Symmach. verterat, ἵνα μειδιάσω, quem si legisset Eugubinus, non dixisset nescire se cur eo modo verterit Hieronym. Magis mirum, idem verbum אבליגה *auligah*, in libro Job c, exponi, *dimitte ergo me ut plangam paullulum*: sed ibidem est Græcum verbum ἀναπαύσασθαι, *requiescere* Chaldaicè אנוח *anuach*, *quiescam*. In hoc autem nostro loco Græcum est ἀναψύξω. Chaldæum איל *ezil*, quod quidam reddunt, *abire*, alii, *fortem fieri*. Eodem pacto Hebræum hujus loci exponunt aliqui, *vires recipere*, roborari, confortari, solidari, refocillari. Locum illum Job Augustinus citat, *donec requiescam pusillum*. Valet verbum בלג *balag*, in hiphil, in qua sola conjugatione reperitur, *confortare*, roborare, refocillare, refrigerare, hisque modis crebro Latinè conversum reperitur in editione vulgata: semel verò etiam dolore d torqueri: Græcè στενάζειν: & מבליגיתי *mauligbithi*, *dolorem* e *meum* transtulit interpres. *Refrigerium* & ἀνάψυξιν interpretes nostri intelligunt, quando quis indulgendo dolori, gemitibus, lacrymis recreatur quodammodo, ac veluti potatus suimet lacrymis D refrigeratur, quas lachrymas prohibere vehementior solet cruciatus. Vulgò dicitur is qui largiùs plorat, *sfogarsi*, quasi hoc sibi permitti petat nunc David. *Moderata afflictio lacrymas exprimit*, inquit Gregorius f, *immoderata subducit*: quia mœror ipse quasi sine mœrore fit, qui afflicti mentem devorans senium doloris tollit. Sunt ceu è cordis vulneribus profluentes guttæ sanguinis lacrymæ, ut Nyssenus g scribit, ictus autem percussusque dispellit primum ad alias partes sanguinem, qui paullo post accurrens elicit. Et Basilius h lacrymas ait oriri ex quadam impressione minùs prævisa, ac si illata esset plaga, qua percellatur anima, & contrahatur compresso & coangustato spiritu circa cor. Allevatum capitis cerebrum lacrymis ut post imbres cœlum serenatur, eodem Basil. auctore: qui etiam docet vi intra se lacrymas qui continent, in apoplexiam, paralysim, mortem ipsam interdum incidere. Deniq; August. i testis est, dulcem miseris fletum esse, seque in his requievisse, substernendo cordi suo k. Mentem allevant lacrymæ, ait Ambr. l, fletus refrigerat pectus, & mœstum solatur affectum. Iterum Basilius m scribit, sæpè suspirium ex alto

c c. 10. 20. d Job 9. e Ier. 8. 18. Moderata afflictio lacrymas exprimit: immoderata subducit. f l. 9. moral. c. 37. g Or. de placilla. h Hom. 4. de grat. act. Lacrym. ortus, util. in compr. peric. i 4 Confess. c. 5. k l. 9. c. 12. l de obitu Valentiniani. m Ep. 69.

cordis editum, solatium aliquod animis indolescenti- A bus afferre, atque lacrymas erumpentes, afflictionis copiam discutere. Hieronymus ergo *ridendi* verbum hic usurpavit cum Symmacho pro allevamento acerbioris doloris & cruciamenti. In libro Job *plangendi* verbo usus est interpres, quia planctus, fletus, lacrymæ dictum effectum operantur. Similis porro apud Moschum *a* phrasis,

—— ἐστὶ μοὶ πρὸς ὅντινα κε βλέψασα
Οἴαγων πινύστοιο ἀναψύξαιμι φίλον κῆρ.
—— *neque ullus est mihi ad quem respiciens*
Ut mulier afflicta charum cor recreare (seu refrigerare) *possim*.

Querebatur de Deo Job *b* quòd non concederet requiescere spiritum suum, ἀναπνεῦσαι, *respirare*.

Priusquam abeam & amplius non ero.) Hieronymus, *antequam vadam & non subsistam*: & alibi *c*, *priusquam abeam & ultra non subsistam*. Psalterium Romanum, Ambrosius, Cassiodorus, *priusquam eam*, &c. August. *priusquam eam, & amplius non ero*. Psalterium Ambro- B sianum eodem pacto, nisi quòd legit, *abeam*. Sensus simplex, & qui continetur similibus verbis Job *d*, *antequam vadam & non revertar*, ad eumdem præsentis vitæ statum: vel *fuissem e quasi non essem de utero translatus ad tumulum*. Videntur qui excedunt, non esse; sed dicitur quia Rachel *f* noluit *consolari quia non sunt*, & quòd *patres g peccaverunt & non sunt*. Hoc loco Hebræa ואינני *veenenni* valent, *& non ego*; quòd rectè declaratum est per *ampliùs non ero*, vel *ultra non subsistam*, ἐκέτι ἐμὴ ὑπάρξω. Quo fit ut nihil habeant hinc assertores mortalitatis animæ, quemadmodum rectè admonent explanatores.

Mysticus quoque sensus est satis communis multis, rogare David, ne hic etiam esse desinat, hoc est, non Deo adhærere, qui est ipsum esse ac suum esse, ac proinde post mortem animus ipse sejunctus à Deo qui est, & manens in peccato quod nihil est; iis jungatur, qui non sunt ejus, nec omnino esse videntur, nimirum damnatis: nam justi anima redempta gaudebit, quum cantaverit Deo *h*, placebit *Domine in regione vivorum i*: C remisso auxilio civis erit sanctorum, & cum Patribus qui olim peregrini *K*, jam cives sunt, & *domestici Dei l*, versabitur participatione divinæ gratiæ ac beatitudinis, mutatus à non esse peccati & à statu infelici, quem meruerat, habebit participationem absoluti ac veri esse. Optimè præ ceteris declarant hoc Origen. Ambr. August. Quum Deus justificat & beatificat, vocare censetur *quæ non sunt m*, *tamquam ea quæ tradas*, Idololatras nominat Esther *n* eos, qui non sunt. *Ne tradas*, inquiens, *Domine sceptrum his qui non sunt*; Isa. *o* etiam secundum editionem LXX. eosdem idololatras ait adolere dæmonibus *qui non sunt*, quia, ut Hieron. enarrans eumdem Prophetam, docet, non subsistunt qui jam à Deo qui verè est, exciderunt. Qua ratione *idolum nihil esse* Paulus *p* dixit. Eodem autem loco proferens præsentem locum sic paucis perstringit quod pluribus alii tradunt: qui dum in hoc vivit corpore, veniam peccatorum non fuerit consecutus, & sic de vita excesserit, Deo perit, & esse desistit, licèt sibi subsistat in pœnis. Idem sibi velle scribit, Ezechielem *q* ipsum interpretans, quum D Dei minas memorat in Tyrum, nempè detrahendam *cum descendentibus in lacum*, redigendam *in nihilum*, ita ut non sit, & *requisita non inveniatur ultra in sempiternum*. Quod ultimum denuo repetitur ab eodem Propheta *r*. Similis formula iterum in Isaia *s*, *Et erunt quasi non sint, & peribunt viri qui contradicunt tibi, quæres eos & non invenies, viros rebelles tuos: erunt quasi non sint* (insultat & exultat oratio) *& veluti consumptio homines bellantes adversum te*. Præterea in Abdia *t* habetur, *Bibent omnes gentes jugiter & bibent & absorbebunt, & erunt quasi non sint*. Ubi adhuc Hieron. canonem eumdem tractat, ut in scripturis, *qui pereunt*, *ei qui est*, nempe Deo, *non esse* dicuntur. Confirmat præterea verbis Cantici Mosis, *Ipsi me provocaverunt u in eo qui non erat Deus* &c. Dicuntur eadem egregiè à Basilio contra Eunomium *x* observatque præterea ad Paulum in Epist. ad Ephesios *y* scripsisse, *sanctis qui sunt in Christo Jesu*, omisso quod nunc legimus vocabulo *Ephesi*, quam lectionem testatur alios ante se secutos, & seipsum antiquis codicibus invenisse: innuere autem, illos qui conjuncti verè essent ei qui est,

a Idyllio 4. Megare. b c. 9. 18. c in c. 65. Is. d c. 10. 21. e c. 10. 19. f Jer. 31. 15. g Thren. 5. 7. h Ps. 70. 23. i Ps. 114. 9. K Hebr. 11, 13. l Eph. 2. 19. m Rom. 4. 17 n c. 14. 11. o c. 65. 3. p 1. Cor. 8. 4. q c. 26. 20. 21. r c. 27. ult. s c. 41. 11. 12. t v. 16. u Deut. 32. 21 x l. 2. y c. 1. 1.

per cognitionem mereri ut existentes κατ' ἐξοχὴν nominentur. Athanasii oratione contra Idola similis planè doctrina. Postremò charitatem non habentem, pronuntiat *z*. Apollinarius *nihil esse*.

z 1. 13. 2.

PSALMUS TRIGESIMUS NONUS.

1 In finem Psalmus ipsi David.
2 Expectans expectavi Dominum, & intendit mihi.
3 Et exaudivit preces meas: & eduxit me de lacu miseriæ, & de luto fæcis.
Et statuit super petram pedes meos: & direxit gressus meos.
4 Et immisit in os meum canticum novum, carmen Deo nostro.
Videbunt multi & timebunt: & sperabunt in Domino,
5 Beatus vir, cujus est nomen Domini spes ejus, & non respexit in vanitates & insanias falsas.
6 Multa fecisti tu Domine Deus meus mirabilia tua: & cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi.
Annuntiavi & locutus sum: multiplicati sunt super numerum.
7 Sacrificium & oblationem noluisti: aures autem perfecisti mihi.
Holocaustum & pro peccato non postulasti:
8 tunc dixi: Ecce venio.
In capite libri scriptum est de me: 9 ut facerem voluntatem tuam: Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei.
10 Annuntiavi justitiam tuam in Ecclesia magna, ecce labia mea non prohibebo: Domine tu scisti.
11 Justitiam tuam non abscondi in corde meo: veritatem tuam & salutare tuum dixi.
Non abscondi misericordiam tuam, & veritatem tuam à consilio multo.
12 Tu autem Domine ne longè facias miserationes tuas à me: misericordia tua & veritas tua semper susceperunt me.
13 Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus: comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui ut viderem.
Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei: & cor meum dereliquit me.
14 Complaceat tibi Domine ut eruas me: Domine, ad adjuvandum me respice.
15 Confundantur & revereantur simul, qui quærunt animam meam, ut auferant eam.
Convertantur retrorsum, & revereantur qui volunt mihi mala.
16 Ferant confestim confusionem suam, qui dicunt mihi: Euge, euge.
17 Exultent & lætentur super te omnes quærentes te; & dicant semper: Magnificetur Dominus: qui diligunt salutare tuum.
18 Ego autem mendicus sum, & pauper: Dominus sollicitus est mei.
Adjutor meus, & protector meus tu es: Deus meus ne tardaveris.

TI-

T I T U L U S.

Vers. 1.) In finem Psalmus ipsi David.

De titulo non est laborandum, quia illi similem alibi antè vidimus.

ARGUMENTUM.

Argumentum congruit cum Psalmi prioris argumento: nam sicut ille continebat auxilii divini invocationem in gravissimis afflictionibus; ita iste lætam gratulationem, quòd illud impetratum sit. Simul tamen adhuc idem auxilium David invocat; utpote post victoriam, aut vitationem calamitatum, similes timens hostes, & calamitates. Vel invocatio ea est, qua usus est olim, deprecans mala, à quibus initio Psalmi canit se liberatum.

Quia verò Paulus *a* citat hunc Psalmum de Christo, B credi potest, Davidem in eo ad illum respexisse, ac ejus, ut in aliis, sic in his, quæ nunc scribit, typum gessisse. Quare in prima parte Psalmi censere possumus, Christum gloriari de liberatione sua à morte, & ab inferno, aut victoriam suam istam prævidendo, gratias agere de eo quod se consecuturum sciebat: in posteriore, quasi esset in ipsa passione constitutus, & cruce, liberationem deprecari. Sed & idem Christus, Ecclesiæ caput, induit personam mystici sui corporis, quod est Ecclesia. Etenim initio Ecclesiam exultantem inducit ob spem salutis per Christum venturum: deinde, Christum ipsum loquentem facit Patri, rationem ei reddendo adventus sui, & quo pacto evangelizandi munus rectè administraverit: postremò iterum precatur liberari in membris suis à peccatis, miseriis, inimicis, quibus obnoxia sunt, etiam post liberationem & redemptionem per mortem Christi, donec triumphare in cœlis detur. Concordant Patres in hac argumenti expositione: nominatim verò Chrysostomus *b*, Basilius, Theodoretus, rejiciunt sententes Psalmum esse de Jeremia, vel Daniele propter C mentionem de *lacu c*, item docentes populo convenire in captivitate Babylonica. Rursum Chrysostomus *d*, & Hesychius, negant ad Judæos pertinere, quoniam continet abrogationem sacrificiorum, holocaustorum, oblationum: & hoc sibi quoque velle in titulo illud, *in finem*. Ob eamdem abrogationem confutat Lyranus opinionem R. Salomonis, de populo liberato ex Ægypto: Quascumque porro David suas hic intelligat calamitates, vel morbi, vel persecutionis Absolon, ut existimat Trevetus, vel Saulis, typus, ut dixi cum Basilio, Chrysostomo, Theodoreto, fuit Christi. Quare quod tanti docent Patres, non debet Lyranus, Judaici erroris confirmationem appellare, nempe, quod ad litteram intelligatur de Davide, mysticè de Christo. Ita præter Patres illos Græcos sentit etiam B. Thomas, Valentia & passim recentiores: Valentia verò rationem typi constituit in liberatione de Ægypto, quæ adumbraverit redemptionem nostram per Christum post expositam analogiam.

Idem Valentia enumerat subtiliter beneficia septem, D quæ ex adventu Christi provenerunt, sicut, & antea prædicta fuerant, & hoc in Psalmo comprehenduntur: liberationem de lacu miseriæ inferni: de luto fæcis peccatorum: ædificationem Ecclesiæ super petram, idest, Christum: legem Evangelicam, per quam direxit gressus nostros: abolitionem ceremonialium, & legalium, instituto sacrificio novo: conversionem multorum de Judæis ac gentibus: ejectionem diaboli de mundo cum idolis, & omni malefica arte, atque superstitione. Fateor alia præterea hic adhuc distingui posse, ut eductionem justorum de limbo & similia de quibus suo loco.

a Heb. 10. 5. 6. 7. b Hom. 1. c vers. 16. d Hom. 2.

Vers. 2.) Expectans expectavi Dominum, & intendit mihi.

Sententia versus clara. Ait, Deum expectationi respondisse, nec se sua falsum spe, quum eum deprecatus est in suis malis adjutorem, atque liberatorem: A præsto fuisse ad exaudiendum, ac opitulandum.

Expectans expectavi Dominum.) Augustinus, *sustinens sustinui*. Vim habet tum geminatio verbi, quæ in aliis non raro usurpatur, ut, *multiplicans multiplicabo*, *benedicens benedicam*, &c. tum Hebræum קוה *kiuuch*, præsertim in piel, quæ conjugatio intendit significationem per se etiam in simplici Kal magna est, ut aliàs docui. Idem Augustinus observat, qui sic Dominum sustineat, vel expectet, eum sustinere & expectare, qui non possit fallere, aut falli, qui si promissa differat, non aufert: qui ex his etiam quæ jam exhibuit adeò multa mereatur fidem: qui licèt non exhibuisset, de ipsius tamen veritate nihil formidare debeamus, quoniam idoneus promissor, fidelis redditor dummodo simus pii exactores, teneros imitati agnos, qui capitibus pulsant ubera matrum, ut lacte satientur. Expectare possumus etiam Cassiodorus. Expectantes expectamus, quando mites aliquid cum magno desiderio sustinemus. Adde cum patientia & perseverantia, ut si moram facere Deus videatur, expe- B ctemus, *quia veniens e veniet, & non tardabit*. Rectè Apollinarius.

Τετληὼς, ἐπόπτην θεὸν καὶ ἀρωγὸν ἐδέγμην.

Tolerans, spectatorem Deum & vindicem expectavi. Priore Ps. *f* dixerat, *& nunc quæ est expectatio mea? Nonne Dominus?* jam dicit se expectavisse & Dominum intendisse. Quilibet fidelis etiam priùs Gentilis potest dicere se Christum expectavisse, quia licèt penitus ignoraret, in veteribus tamen Patribus, in quibus notitia, fides, expectatio fuit, censetur expectavisse propter conjunctionem utriusque populi in Ecclesiam unam, ut annotat Cyrillus. Priore Psal. *g* dixerat; *Et nunc quæ est expectatio mea? nonne Dominus?* jam dicit, se expectavisse, & Dominum intendisse. David autem non solùm eo modo expectavit, aut in prædictione, aut promissione aliorum Prophetarum, ut asserit Hieronymus, vel alias, sed per propriam revelationem, quam non semel clarè in Psalmis exprimit. Expectatio est Christus Israel *h* & gentium *i*. Expectatus expectavit etiam nos, & *expectat ut misereatur* nostri *k*: jussit ut ip- C sum expectemus *in die resurrectionis suæ in futurum l*; non tantum quia resurrecturus erat, quod jam factum est, sed quia resuscitaturus omnes *in novissimo die m*, ac in terribili illa improbis expectatione judicis *n*; in quo *novos cœlos, & novam terram, & promissa ipsius expectamus o*. Istam *expectationem* Rabbini in midras thehillim declarant de tempore quo videndus esset Deus, ac digito ostendendus; atque hoc ipsum ab Isaia *p* prædictum, *Ecce Dominus Deus noster iste, expectavimus eum, & salvabit nos*; & quia non cessant gentes sæculi dicere: *Ubi est Deus eorum?* (quia nempè visibiles Deos, idolaque colunt) futurum esse ut Deus sedeat in medio justorum, & ipsi sint illum digito ostensuri; sicut etiam est in Psalmo XLVII *q*. *Quoniam hic est Deus, Deus noster in æternum, & in sæculum sæculi, ipse reget nos usque in sæcula, vel usque ad mortem* עלמות *hhalmaoth*. Recitat iste Galatinus *r*. Athanasius *f* tuetur hoc inter alia testimonia, fugam suam in persecutione, ut videlicet patienter expectetur Dei voluntas, nec se quis temerè in vitæ discrimen projiciat.

Et intendit mihi.) Augustinus, *Attendit mihi*. Psalterium Romanum & Ambrosianum, Arnobius, & Cassiodorus, *respexit me*, sic in alio Psalmo, *t*, *intende mihi & exaudi me u*, *intende orationi meæ, x intende voci deprecationis meæ y*, *intende voci meæ z*, *intende voci orationis meæ*. Facit hoc loco vim Augustinus in dandi casu, & attendere Deum etiam malos, sed non attendere illis. Nihilominus lego quoque *a*, *intende deprecationem meam*, in accusativo casu, & *b*, *intende ad deprecationem meam*, quamvis constructio Græca sit eadem, hoc est cum dativo, quod exigit verbum προσέχω, nec boni nec mali orationi attendit Deus, consolando ut prosit nisi bene suscepta oratio sit: & tam boni quàm mali orationem attendit, vel intendit, idest, cognoscit, ac videt quomodocumque fiat. Perpendit tamen quoque *c* Bernardus in hac dicendi formula simile quid, ut in alia sponsæ *d*, *dilectus meus mihi*, hoc est, inquit, intendit *& ego illi*, nam qui expectat, subdit ipse, intendit. Docet autem, rectiùs sponsam ordinem servasse, non prætendendo meritum, sed præmittendo beneficium, & se præventam dilecti gratia confitendo. Prophetam tamen

e Habac. 2. 3. f vers. 8. g vers. 8. h Jer. 14. 8. c. 17. 13. i Gen. 49. 10. K Is. 30. 18. l Soph. 3. 8. m Ioan. 6. 39 n Heb. 10. 27 o Petr. 3. 13. p c. 25. 9. q v. ult. r l. 3. c. 27. f Apol. de fuga. t Ps. 54. 3. u Ps. 60. 12. x Ps. 63. 2. y Ps. 140. 1. z Ps. 5. 3. a Ps. 16. 1. b Ps. 141. 7. c Ser. 62. in Cant. d Cant. 2. 16.

 non